

LŐRINCZ GYÖRGY
Bécs fölött a Hargitát

A lázálom, amely napok óta kísértette, ahogy beléptek Erdély földjére, újból magával ragadta. Ahogy a távolban megpillantotta az Erdélyi szigetegység hófödte ormait, a gyomrába belemarkolt a fájdalom. Hát itt vagyok – gondolja. – Itthon. Erdélyben.

És megborzong már magától a szótól is. Az első szemvillanás riadt benne, amely először pásztázhatta be hajdan ezt a földet, majd az első kimondott szó, amikor nevet adott valaki, valaha ennek a földnek. A beláthatónak és beláthatatlannak. A kősziklakkal, katlanokkal, ormokkal, szakadékokkal tarkított zöldellő vagy hósipkás hegyeknek. A horpadásos domboknak. Völgyeknek, csermelyeknek, patakoknak, folyóknak. Ahogy nevet adott az égnek, csillagoknak. A láthatatlan és látható Isteneknek. A holdnak és napnak. Mítoszokkal, legendákkal és balladákkal népesítette be, amely a táj, az ég, a föld megélt lényegét adja, adta. A táj titkos lelkét, velejét. Babonáit, félelmeit. Az első kasza- és kapavágástól az első halottak eltemetéséig. Amíg meglelte e föld minden szeglete, sarka, zuga a saját arcát és nevét. Behatárolta a dülők, patakok öléit, a völgyek között. Pontosította mezsgyéit, határait, és lezárta azokat. Erdélyt mond, és lüktető vértódulást okoz a sejtjei szövetében a szó, a szív. A vérerekben keringő ezernyi mítosz, rege, monda és ballada az agytekervények vérkamráiban alakra lel, életre riad. Képzeteiben temetetlen holtak, többszázados begyepesedett temetők, dülöngélő fakeresztek, az ősök láthatatlan arca, csontja mozdul, indul századokon át jajongva felé. Napjainkig. Zörögnek a hajdan kardok, íjak, nyilak sebezte csontok, a buzogányok, fokosok ütéseitől horpadt vagy betört tar koponyák. Vágtató lovak nyerítenek, puffannak, káromkodás harsan, halál üvölt, majd elhalkulva sóhajt. Erdélyt mond, és látja a hótól fénylő vagy zöldben sziporkázó hegyeket, a kopár dombhátaikat, amelyek belegörnyednek önmaguk csendjébe, a völgyek zöldellő öléit, csermelyek, patakok csobogását, sziklákat és hegyormokat, a csillagokat, amelyek ott könyökölnek a hajdani várak láthatatlan tornyain. Romjain. Amelyeket egykor ők építettek. Erdélyt mond, és

látja a nomád pásztortüzeket, hallja a tárogató hangját, ahogy belesír a csillagokkal tűzdelt éjszakába. A pusztulást sejtető, a hegygerincről hegygerincre üzenő lobogó fáklyatüzeket. És Kolozsvárt mond, és látja egy nép lelkének megvalósult arcát, mert Kolozsvár nemcsak a Székesegyház, a Mátyás-szobor, a Házsongárd, a Farkas utca, hanem e nép lelkének lenyomata, a föld látható és láthatatlan arca, amelyben kötőanyag a halottak elporladt vagy porladó csontja. Arca. Mert a két szó: Erdély és Kolozsvár a tudatában létének, emlékeinek esszenciáját adja és hordozza. Mindazt, amibe belesűrűsödik egy nép emlékezete, küszködése, tudása. Századok fájdalma, gondja, öröme, bánata.

*

Újabbban, többnyire Boldizsár Árpáddal szokott beszélni Erdélyről. Králik Janka csak az egykori szülőföldjét látja, vele nem lehet másról beszélgetni, neki csak az fáj. Azt nézi egész nap. Csalóközt. A templom tornyát, amely mögött ragyogott emlékeiben a nap! Bencze átnéz a fejük fölött, nem érdekli az egykor volt. Ő csak a jelennek él. Viszont, hogyha Boldizsár Árpáddal beszélget, vele kiszélesedik a belátható horizont. Ő látja Erdélyt, Bácskát, a Felvidéket és Magyarországot is! Emlékeiben, mint a csontolt kéz hiánya, ott él Bukovina. Mert, mint kiderült, Boldizsár Árpád is székely. Nem is csak egyszerű székely, bukovinai székely. S az még a székelyek közül is a jobbik. Aki azzal bizonyította hűségét, ragaszkodását népéhez, hogy kitelepedett a várható és valós asszimiláció elől. Szekerkaravánok indultak hajdan a hegygerincek ismert és ismeretlen útjain át Erdély felé, a Szucsáva folyó falvai: Hadikfalva, Istensegits, Fogadjisten, majd Józseffalva és Andrásfalva. Radóc. Sorsüldözött nyomorúságukban nem is akárhová, újabb és újabb megpróbáltatás elé. Délvidékre. Bácskába. A legészakkeletibb magyarokból a legdélebbi magyarokká váltak... Boldizsár Árpád nemcsak pap, aki hitet őriz és ad, de napközben híreket hallgat és eleméz, ha csak teheti, levéltárakban is búvárkodik. Magyarázatot keres kevés sikerrel arra, ami Csapót is foglalkoztatja. Reménytelenül. Mert mint mondja, nincs indok százados fájdalmukra. Magyarázat nélküli üres, beláthatatlan fekete folt a múlt. Barlangszáj. Vigasztalásként viszont, néha, amikor látja a csüggedést a másik szemében, szavaival felcsillantja a reményt. Olyanokat mond, amelytől talpra áll a billegő önbecsülése. – Az erdélyiek meglátszik a fejedelemség öntudata. Ott van önismeret,

Részlet a szerző készülő regényéből

tudat, nem úgy, mint a többi országrészekén. Ott ragyog Bethlen, Apafi és Bocskai csillaga!

Már az Álmodozó Magyarok Egyletében se jár. Az Álmodozó Magyarok Egylete – ismerte el Bencze szavainak igazát – egyszerűen a napközisek homo-közójává vált. „Szektások gyülekezetévé” – ahogy Bencze féltőn, óvón állította. Évek óta álmodják a semmit, a Nagy Álomot, miközben megrekedtek a „kellene” vágyánál. A jó „volna” álmánál. A „ha” reménységénél. A szép szavak, amelyek az első hónapokban elhomályosították a látását, lassan elvesztették a fényüket. Tisztulni kezdtek. Bár a lelke mélyén, még Bencze ellenére is elismerte: szükség van az álmok álmodóira. Az álmok hordozóira. Az álmok álmodói és hordozói terjesztik a hitet. Éltetik a már-már lefejezett reményt. De az egymás iránti féltékenységük, gyűlölködésük megdöbbentette. A hitvesztettek gyűlölték a reménykedőket. Az álmodozó reménykedők is különböző apró csoportokba szerveződtek. Voltak, akik csak magyarok akartak lenni, maradni, voltak, akik csak magyar szót akartak hallani, de olyanok is, akik sose mondtak le a Nagy Álomról. A nagy álom az igazi Nagy Álom volt. Őket senki, semmi nem mozdította ki begyepesedett meggyőződésükből. De rájuk mondta Bencze, hogy vigyázni kell velük, mert nem lehet tudni, kik ők.

– Miért? – döbben is meg rögtön.

– Csak. Gondolkozz!

– Az nem lehet igaz! – mondja, amikor fölfogja Bencze szavainak értelmét.

– Miért nem? – szól vissza Bencze a jól értesültek fölényével. – Miért nem?

Most ő mondja jobb híján: – Csak!

– Már mondtam, ne álmodozz! Kiküldték őket, s anyyi! Innen is, onnan is. Feladatot teljesítenek. Miközben kiölik belőled a hitet.

És ráadásul ők voltak a legdölyfösebbek is. Akik valós vagy valósnak gondolt, hirdetett fájdalomuk tudatában, fensőbbségük hitében lenézték a többieket. A többiek magyarsága súlytalan volt, az övék tündöklő szivárvány. És úgy is viselkedtek. Átnéztek a másik feje fölött. Viszont, ahogy egymástól két méterre eltávolodtak, már mindenki gyűlölködött a másik háta mögött. Irigykedett és gyalázkodott. Miután kiismerte őket – mert a magányos napjaiban jó volt a baráti kéznyújtás –, a nősülése után már egyre kevesebbet járt közójük.

*

Kátyú kátyút ér a Várad felé vezető úton. Kásás, megsárgult hó borítja a mezőt. Embert keveset lát. Csak néhány sietős szatyros nő, részeg, rosszul öltözött férfi lézeng fázósan Várad utcáin is. A nőkről messziről látszik, hogy nem a Diorból öltöznek. Nem visel egy sem közülük divatos bundát, ruhát. A kirakatok ablakai sárosak, mocskosak, sötétek. Nem cikázik bennük semmilyen színes reklám. Csillanó, villogó, díszes fény. Az útról felfröcskölt sárfoltok, festékrajzok, plakátok és hirdetések váltják egymást, ahogy a hulló vakolatú házak falán is. Az utca fölött hatalmas, kifeszített hirdetőkönn mosolygósan és bizakodón ott díszleg Iliescu és Petre Roman arcképe. Szvetterben. – A forradalmárok szvetterben vannak – mondta egy bécsi ismerőse. Szvetterben vannak mindketten. A többi hirdetőn sincs egy nyakendős, öltönyös alak se. Csak magas nyakú szvetteres arcok bámulnak a képzelte jövő felé. Ez ismétlődik végig, az egész városon át. Házról házra. Kirakattól kirakattig. Ez ismétlődik később egész Erdélyen át. S néhol feltűnik egy-egy üzlet vagy ház falán Tőkés László letépett, kinagyított képe is. Tombol mindennütt az igénytelenség és az igénytelenségbe fűrésztött felületesség. A szegénység. Horpadtak, feltüremkedtek, töredezték és kátyúsak nemcsak az utcák, még a latyakos vagy hóborította járdák is. A hajdani, különböző méretű és magasságú villanyoszlopokon más-más színű, vastagságú és méretű vezetékek feszülnek, lógnak, csüngnek, hol csomósan, koszorúba fonva, hol külön-külön magányosan. Eltérő magasságban, de már az oszlop magasságának felétől megjelenik az első kifeszített, majd az oszlopon körbetekert vezeték, ott gyűrűzik, tekergőzik, hogy valamennyire bár feszüljön az oszlopok között. Majd indul is tovább, hosszán, oszloptól oszlopig a járdaszéleken, vagy fel a lámpát is tartó kar fele. Drót drótot ér, huzal huzalt. Az oszlopok között, ahol a huzalok ellazulnak, aláhullnak, fázósan verebek ringatóznak. Majd el- és leágaznak egy-egy oszlop csúcán; van, amelyik átszeli az utcát, és az utca túloldalán egy újabb oszlopon hurkot vetve indul tovább. És újra és újra leágaznak a környező házak, tömbházak felé. A tetőkön különböző formájú és alakú antennákba kapaszkodnak. Ezek közül a többiek fölé magasodik néhány, és elnyúlva, szétágazva terpeszkedik a másik. Drót drótot ér ott is, huzal huzalt. Balkáni varjak ülnek rajtuk. Unatkoznak. Csőrükkel a szárnyaik alatt kutakodva vakaróznak. Az antennák többnyire nyugat felé fordulva sötétlenek, amelyik nem, az jelzi a házban a

lakók igényét. Vágyát. Vagy óhaját. Már-már elkábul a kábelerdő látványától, de ekkor, mintha mindaz, amit lát és tapasztal, nem lenne elég, az egyik oszlopról, a drótok gyűrűjéből, egy almafa ágai között megbújva, jelzőtábla kandikál ki, kacsint rá. STOP – hirdeti az ágak közti felirat. Nem bírja tovább. Bécs rendje villan benne, rápillant a sofőrre. Az úgy tesz, mintha ő ott sem lenne. Flegma. De fékez. Megáll. Közöny, unalom és érdektelenség játszik az arcán. Még a járdáról győzelmi jelet felmutató járókelőkre sem figyel. Nem viszonozza a barátkozó szándékukat. IDEGEN. Érdektelen, napszámos, fuvarozó. Aki nem érzékeli a táj fájdalját. Az ujjaival játszik a kormányon, láthatatlan billentyűkön veri a traktust. Aztán indul. A motor hörögve mozdítja a hatalmas terhet. A járdáról újra és újra lendül egy győzelmet jelző kéz. Nincs viszonzó mozdulat. Nem is akarja észrevenni? Az úton futó sínekre figyel talán, amely most ott szalad előre egy járdaszíget mellett a Körös-hídja felé? Netán önmagára?

A látvány viszont, amely elkerüli Várad egykori szecessziós fényét, varázsát, nem változik. Végig a Körös partján, de végig majd egész Erdélyen, Kolozsváron, Tordán, Marosvásárhelyen, a nagy és kisebb városokon, a falvakon ugyanazokat az omló vakolatú házakat látja, ugyanazokat a plakátokat, amelyek a beérkezésükre fogadták. Összeszorul a gyomra az újra és újra ismétlődő, lehangoló tapasztalástól. Csak a felemelt és győzelem jelét villantó kezek, s majd a városokat elhagyva, maga a természet őrzi és jelzi a reményt. A természet, amelyet nem csúfolt meg még az emberi kéz. A maga Istentől teremtett szépségét őrző táj. A hófödte, kéklő hegyek, kásás hótól sárguló dombok.

Elmereng. És arra gondol, milyen lenne, lehetne mindez! Akkor! AKKOR?

*

Amíg csak ketten voltak, ő és Eszter, a tanulás és az emelőtargoncával végzett munka mellett az otthoni hírek képezték az élete értelmét. A hírek ismerete nélkülözhetetlen volt számára. Egyszerűen nem élhetett nélkülük. Esténként, miután a munkából és a tanulásból hazatért, rögtön bekapcsolta a Kossuth Rádiót, meghallgatta az aznapi híreket, vasárnap templomba járt, hogy az ismerősöktől is értesüljön minden történésről. A távoli és ekkor még elérhetetlennek hitt otthon nem hagyta szabadulni. Görcsbe rántotta minden hírt, amely onnan érkezett. Olyan volt, mintha ideiglenesen élne azon a földön, ahol él.

Először csak a vasárnapi pletykákból, majd a Szabad Európa Rádióból, K.K. leveleiből értesült a Magyarország egyre fokozódó és általános jogfosztásáról.

– Hallottad? Hallottad? – rándulnak görcsbe az izmok, hajolnak össze izgatott indulattal a kétkedő arcok Bécsben egy-egy szentmise után: – A román hadseregbe besorozott fiatalok nem beszélhetnek egymás közt anyanyelvükön. Az összevont iskolák magyar tanulói sem. A fiatalok, akiket ráadásul csak román vidékre visznek katonának, nem írhatnak levelet magyarul még a szüleiknek sem.

– Hallottad, hallottad – csengnek a telefonok Bécstől Stockholmig, Yumbitól New Yorkon át Sidneyig, Ausztráliáig: – Az egyetemet végzett magyar tanárokat és orvosokat román vidékre helyezik ki. A magyar városokat zárt városokká nyilvánítják!

– Hallottad, hallottad? – szorulnak ököbe a kezek: – A magyarok már a magyar városokban sem telepedhetnek le.

Fény és árnyék, magasság és mélység váltakozik egymással, sziporkázik a remény és kétségbeesés.

Megjelenik Lăncrănjan könyve egy másik valóság próbájával. Illyés Gyula válasza. Majd *Erdély története*, amely teret adott a párbeszéd lehetőségének, még a történelmi igazság ellenében is.

A történelem sodrása magával ragadta most már őt magát is. Mint az eszelős, követi az otthoni híreket. És a hírek, amelyek addig csak rejtett hajszalereken, titkos csatornákon szivárogtak embertől emberig, hömpölygő, áradó folyamként özönlenni kezdtek. Mert odahaza, az ország romlásával arányosan az események is egyre újabb és újabb fordulathoz érkeztek. A magyar városokban nemcsak leszedették az addig létező magyar feliratokat, elkezdték bontani a városok főtereit is! Hogy megtörjék a városok magyar jellegét. Meghirdetik a falvak szisztematizálási tervét, amelynek során elképzelésük szerint kétezer falvat szüntetnének meg. És a rejtőzködő szándék mögött már ott sejlik egy újabb magyarellenesség.

De ezzel egy időben már kiegyenesedett egy-egy, a sok hajladozásban, porckopásban meggörcbült gerinc is. Az addig csak porba néző szemek az ég felé rebbentek, már csillagokat kerestek. Megvert, megkínzott, megalázott emberek, öngyilkosok és öngyilkosjelöltek kövezték apró kavicsokkal a jövő útjait. Elterjedt, hogy Visky Árpád, aki már évek óta szembefeszült a hatalom arroganciájával, asszimilációs törekvéseivel, és ezért börtönben is ült, az újabb tortúrák okán fölakasztotta magát. Szikszai Jenő brassói

magyartanárral is. Aztán híre jött annak is, hogy nem Visky Árpád akasztotta föl magát, hanem valószínűleg fölakasztották. Miként Szikszai Jenőt is. A bécsi magyarok közt kézzől kézre járt, rongyossá olvasva terjedt az Erdélyi Magyar Hírügynökség egyik levele.

HUNGARIAN PRESS OF TRANSYLVANIA
ERDÉLYI MAGYAR HÍRÜGYNÖKSÉG
Terjeszti a HUNGARIAN HUMAN RIGHTS FOUNDATION/
COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS
IN RUMANIA

Post Office Box „J,” Gracie Station
New York, New York 10028
(212) 289-5488

11/1986 Nagyvárad (Oradea), 1986. február 15.

Visky Árpád utolsó napjai egy nyilvánosságra került dokumentum tükrében.

Január elején, tisztázatlan körülmények között elhunyt Visky Árpád színművész. Egyik barátja hírügynökségünk rendelkezésére bocsátotta annak az 1986. január 4-i telefonbeszélgetésnek a pontos szövegét, amelyet a művésszel folytatott.

Mint jelentettük (lásd: HPT 2/1986, január 13), Visky Árpádot január 5-én (egyres vélemények szerint 12-én), a Sepsiszentgyörgyöt (Sfintul Gheorghie) övező erdőségben felakasztva találták. Több körülmény arra utal, hogy Visky nem önszántából vetett véget életének. Egybehangzó vélemények szerint a színművészt a román állambiztonság emberei ölték meg, és erdélyi magyar körök már csak ezért is határozottan helyeselték és helyeslik a nemzetközi PEN New York-i kongresszusán elfogadott azon felhívást, hogy Visky Árpád halálát nemzetközi bizottság vizsgálja ki.

Reméljük, hogy az itt közreadott dokumentum újabb adalékokkal szolgálhat e tragédia valódi okainak és előidézőinek leleplezéséhez, és egyben segítségére lehet mind azoknak, akik a tragédia nemzetközi kivizsgálását szorgalmazzák.

„– Drága barátom, nagyon boldog vagyok, hogy hallak.

Visky: Tudom, akkor sem, s most sem maradtál hűtlen hozzám. Nagyon drukkolok érted. Várlak hozzám, bármikor jöhetsz!

(Erre beindultak a felvevő készülékek: a hangerő felére csökkent; süvítő hang.)

Visky: Na hallod, ezek a tehetetlenek, mindig a nyomomban vannak, még cigarettát sem tudok vásárolni nélkülük. Amikor berúgok, hazafelé menet

kikezdenek velem. Akiknek köszönök, már azokat is figyelik. Tróger gazemberek, nagyon utálnak, pedig hidd el, ártatlan vagyok.

– Legfontosabb az egyensúly és a távlati terved!

(Mondtam nyugtatóan s egyben célozva arra, hogy talán rövidesen engedélyezik neki, hogy Magyarországra emigrálhasson.)

– S ezért érdemes mosolyogni „bukón is huncut szemekkel.”

Visky: Tudod, újabban gúnyolódnak velem. Holmi megfizetett pribékek, pedig tudod, hogy ártatlan vagyok. Mindent át szeretnék adni, amit tudok a szakmámban. A színház mindenem, s elvették tőlem. Ezen a téren nagyon erős vagyok, szeretném tanítani azt, amit, tudok.

(Most zenét sugárzott a telefonkészülék.)

Visky: Na ugye, már az aláfestés is megvan.

– Nem szabad komolyan venni! Ez telefonhiba!

Visky: Ezek már azt is mondták, *meg vannak számlálva a napjaim*. Hát ide jutottunk? Ezek a trógerok vigyáznak az emberekre? Még olvasni sem tudnak, de megfizetik őket. Provokálnak minket. Mindent úgy tüntetnek fel, mintha mi csinálnánk, közben ők a provokátorok, aki pedig ezt lereagálja, azt rögtön „felszámolják”...

(Újabb visító hang a telefonban.)

– Szervusz, drága barátom, fel a fejjel, megkereslek! Remélem, még sok mindenre megtanítasz...

Visky: Érted holnap is odamennék. Te most honnan beszélsz? Ne igyál, és üdvözlöm az ismerősöket! Boldog újesztendőt!

– Postáról hívtalak, az egyik postáról, „ideiglenes hangulatban”...

(Ekkor teljesen elnémult a telefon. Egyébként mindig álnéven beszéltem vele, de Á tudta, hogy én vagyok.)

Visky Árpád Erdély egyik legtehetségesebb magyar színésze volt.

*

Együtt él az eseményekkel. Tud mindenről, amit a Génusz és csatlósai a magyarság ellen elterveztek és elkövettek. Tehetetlen dühében és elkeseredettségében külön füzetben tartotta nyilván a jogsértéseket. Felvezetett mindent, amiről hallott. Még annak ellenére is, hogy Bencze, aki túlzásnak tartotta mindezt, nem egyszer heccelte: – ENSZ főtitkár kellene legyél! És ekkor, egy nap, mint a futótűz terjedt el a bécsi magyarok körében, hogy a magyar állam már nem adja vissza a határon átszökő menekülteket. A hír vé-

gigszáguldott Bécs utcáin, főterein, a külvárosok sikátorain, templomain, beszivárgott a föld alá, gyökereket eresztett, reményt és örömet virágozott. Elterjedt Budapesten, hogy a magyar értelmiség fáklyás felvonulást szervez a román nagykövetség elé. Ekkor még csak képzeletben, de ott áll ő is. Viszont 1988. június 27-én már ott állt ő is Bencze mellett a Hősök terén, hallgatta Bubik István Csurka-szövegét. És úgy érezte, hogy egy világ tárult ki előtte. És ott van mellette a kis „jugoszláv”: Eszter is. Aki csak ámul és bámul az egykor volt haza fővárosának szépségén.

Igen, ott áll a Hősök terén, és érzi: a nemzet szövege végre összefonódott, millió és millió sejt és gondolat rezdül egyszerre, és ő már nem védtelen, szélfúttá bogáncs, amelyet ide-oda sodor a szél, akivel bármi megtörténhet, hanem egy nemzet felemelt fejű tagja. Érzi: összenő, ami összetartozik. Ott áll Magyarország fővárosában, a Hősök terén több tízezer ember egyikeként, hull a könnye, és magával ragadja az övéért, az otthoniakért érzett fékezhetetlen remény. Életében először arra gondol: jó magyarnak lenni. És először gondol arra is: nemcsak szenvedője a történelemnek – alakítója is. Még az otthonról érkező hírek ellenében is. De miután visszatértek Bécsbe, az újabb és újabb reménykeltő tettek helyett csak az aggodalom nőtt. A menekülők áradata ellepte Európa útjait. Váratlanul megszapordtak a Bécsbe érkező erdélyi magyarok is. Itt is, ott is román rendszámú autók tűntek fel Bécs utcáin, aztán egy szentmise után már szembesült az első érkezővel is. A nagyhangú, barna férfi, később megtudja: Tószegi Balázs kacagva meséli azt a történetet, amely valószínűleg nem történt meg soha, de jó volt így elmondani. „Itt voltunk Sopronban a nagynéninél, aki marasztalt, hogy ne menjek haza. Nincs gyermeke, mondta, megleszünk együtt. De hát hogy maradjak, Anna néni, hogyha magát még mindig oláh asszonynak hívják? Negyvenöt óta itt él, és mégis, és mindig! És én nem akarok börtönbe menni. Mert nekem a kezem könnyen jár, s ha nekem mondják ezt, úgy vágom szájon az illetőt, hogy ellepi a vér. Aztán már el is indultam hazafelé. Már Sopron végiben voltam, amikor meggondoltam magam, s odaszóltam az asszonynak: Te mit szólsz, Klári, ne nézzük meg azt a fránya Bécset? Lám, mások mit szeretnek annyira rajta? Az asszony, aki tudta, hogyha kell, a két kezemmel kimozdítom még a földet is, rám nevetett: Már akartam mondani én is, csak hát... Csak hát, csak hát, mi az, hogy csak hát? Hát, az a sok nő ott Bécsben, a kuplerájban...

A fene az eszedet, mondtam, mindenik nem kell még nekem se. És már tekertem is a kormányt Bécs felé. De persze, még hátra volt, hogy és miként jövök át a határon. És azon veszem észre magam, gondolkozni sincs időm, s már ott vagyok a határnál. Jaj, mi lesz velünk?, kezdte az asszony is. Mi lesz, mi lesz. Semmi. Ne félj, ha velem vagy! – mondom. Megállok, várok. Egyszer csak érkezik egy fiatal magyar gyerek katonaruhában. No, ezt figyeld, mondtam az asszonynak. Ezt! És rászóltam: Egy fél percre fordítsd el a fejed, kicsi komám, mondtam a határőr gyermeknek, mintha mondanám is, meg nem is, csak addig, amíg átmegyünk a határon. Persze, először nem értette, mit akarok. Át akarok menni, édes öcsém, mondtam kikönyökölve a Dacia ablakán, erdélyi magyar vagyok, s nincs papírom. Már éppen folytatni akartam, hogy ugye tudod, mi az, hogy Erdély, mert a tudásukkal baj van, de akkor olyan történt, ami még engem is meglepett. A kiskatona váratlanul rám csodálkozott, elpirult, aztán feltolta a sapkáját a homlokáról a feje búbjára, és hátat fordított. Még tett is vagy három lépést az iroda felé, aztán megállt. Hát-rapillantott, hogy még ott vagyok-e? És én, aki mármár elbambultam, én, aki csak próbából indultam el a határ felé, azt mondtam magamnak: egyet próbálok, ha visszafordítanak, visszafordulok, ha továbbengednek, továbbmegyek, indítottam is. És itt vagyok, né!”

*

Marosvásárhelyről hajnalban indultak útnak. Az árnyak még alámerülve szundikáltak a felsejlő fényben, a városból alig látott valamit. A sötétség még szinte mozdulatlan volt. De amit előző nap megtapasztalt, az önmagában is elkésérítette. Végig a megtett úton, a városokban és falvakban egyaránt, megroggyant hulló vakolatú házakat látott, lézengő részegeket vagy gumicsizmás gyermekeket, akik az autótérn láttán boldogan integettek. S bár igyekezett a saját szemével látni a világot, mindegyre azon kapta magát, hogy a sofőr szemével lát mindent. És a sofőr szemével annyira változatlan, egyöntetű volt a nyomorúság, hogy megdöbbsen ő maga is. Hát ilyen lett az ő népe is? Egyszerre tűnt valótlan rossz álomnak, amit átélt, s könyörtelen valóságnak. Nem is mert ránézni a sofőrre, nehogy félreértse, s a tekintetével szóra bírja azt. Sosem szerette, ha idegenek szidják az ő országát, és ezt nem szerette volna most se. Főleg egy olyan, aki Európa boldogabb feléről érkezett, s kevesebb munkával, fölényes göggel fitymálja le mások

szegénységét. Azonban úgy tűnt, Günter Hans nem vesz tudomást semmiről. A kormány magasságából nézte a világot, s talán az utat, még az egyre szaporodó sűrű gödrökről sem vett tudomást. Ahogy maga a trén sem a kisebb gödrökről.

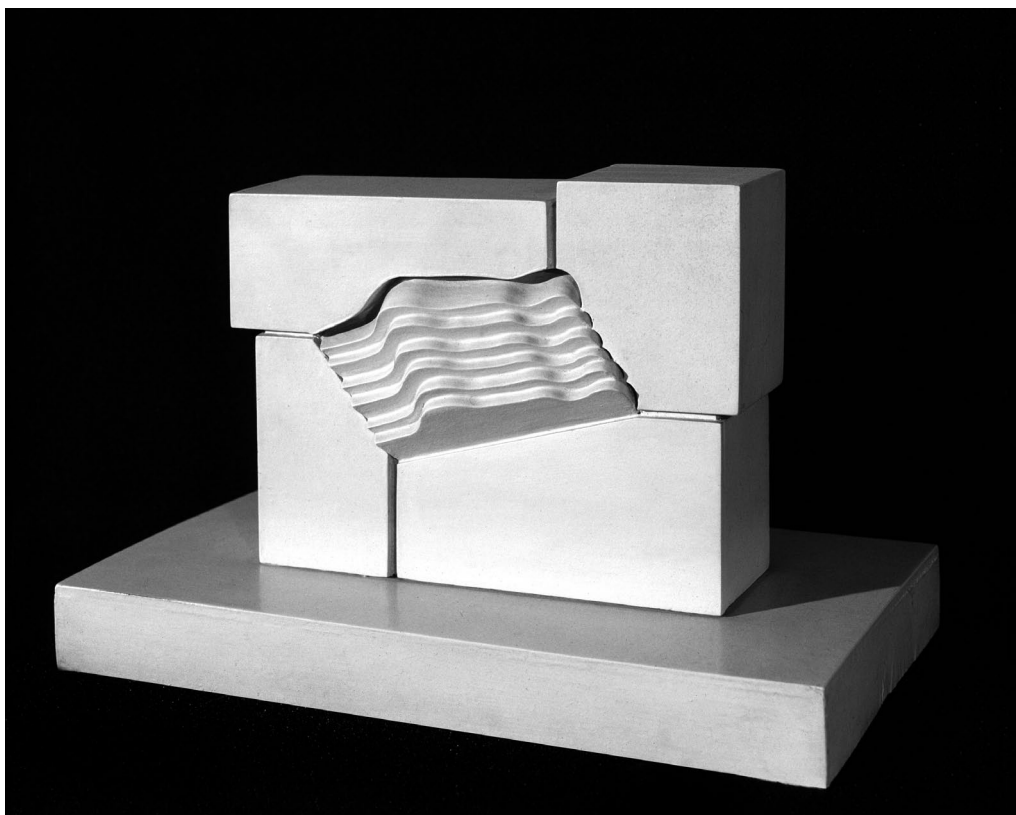
Valahol Korond fölött, a Kalonda-tetön járhattak, amikor a környező valóság eltűnt a szeme elől, s a múltból váratlanul régen elfelejtett emlékek törtek rá. Téli szánkózások képei villantak fel, ahogy még apró gyermekként, a falu végén, a Kerülőben szánkóznak. És látta a szikrázó havat, a ricsajozó gyermekhadat, ahogy a szánkóikon hason fekve száguldoztak a falu végén lévő lejtőn, a völgy felé. Látta a szemközti dombháton a hósapkás fenyőket – csillagok ragyogtak rajtuk –, de felcsillantak a nyáresti labdázások és verekedések képei is a futballpályán. Ott voltak mind az egykori társak: Csaba, Pista, Dávid, akikkel nem egyszer összekaptak, gyúrték, tépték egymást, hempergözve a füves földön, vagy keresték a leszakadt gombokat, mert a gomb különleges érték volt. Akkor.

És váratlanul fölillant az is: – Csak az esti harangszóig engedjen el, Édesanyám! Csak az első csillag feljöttéig!

Hallotta a saját hangját, ahogy az esti munka végeztével, vagy amikor már kevesebb volt az elvég-

zendő feladat, könyörög az anyjának, hogy engedje el játszani. Mert az esti bújócskázásokat vagy a sötétedésig tartó labdázást, amíg még látszott a labda, felismerhetők voltak a rohanó árnyak, őt megillető jognak tekintette. A nappali munkát és tanulást kötelességnek, a játékot jognak. Aztán legtöbbször már az anyja hallgatását beleegyezésnek is vette, a kérésére választ se várva rohant a kapu fele. Nehogy az anyja meggondolja magát, s visszahívja, mert nemcsak jóleső verekedések, buja illatok is várták, ha a vele egy idős vagy kissé nagyobb lányokkal hempergöztek a homályosuló ég alatt. Elmerült a rátörő emlékek folyamában, villódtak a képek, látta magát, ahogy verekszenek, s látta azt is, ahogy fölhasadt szemöldökkel, elhasadt szájrémekkel vagy fájó bütykökkel rettegve baktat hazafele. Ízelgette a szavakat: – Csak az esti harangszóig engedjen el, Édesanyám! Csak az első csillag feljöttéig! – És akkor elhatározta: Így fogom megszólítani, ha majd, hazaérek. Ezekkel a szavakkal köszönök rá.

Aztán már csak a Hargitát látta. Látta magát, ahogy Székelyudvarhely felől felérkezik a Cekendtetőre, látta, ahogy kitágul az ég, ott kéklík, fénylik fölötté a Hargita. Aztán már azt is látta, ahogy hazaér, benyit a kapun.

Minden értelmetlenül meghalt ember emlékére (1972, festett fa, 13 × 16 × 6 cm, Fővárosi Képtár-Kiscelli Múzeum)

A kubai emigráció üzenete

Kubában születtek, majd a jobb élet, a teljesebb, szabadabb levegőjű alkotói lét reményében intettek búcsút a szülőföldnek. Írásaikat olvasva egyértelmű: sorsközösségük műveik egységes hangjában is megnyilvánul. E művészek senkihez sem hasonlítható fanyar-keserű világa leleplezi az amerikai álmot: honvagy és hontalanság tégláiból épül az otthon, ahol soha be nem gyógyuló seb az emlékezés.

ELVIRA DE LAS CASAS

Alzheimer

Az öreg leült az írógép elé, és lassan kopogni kezdett. Ujjai apránként bemelegedtek, ütései felgyorsultak, hamarosan ütemes kattogás töltötte be a szobát, megtörve a hajnal csendjét.

A fiú valamivel később kelt fel. Mint minden nap, ma is így találta őt: lógó karral, szemét egy pontra szegezve, amit csak ő láthatott az ebédlő csupasz falán.

Kitöltött magának egy csésze kávé, nézte az apját. Nem kellett közelebb lépnie hozzá, hogy tudja, mit ír: a történetet, amelybe a felesége temetése utáni napon kezdett bele, immár két éve.

Eleinte azt gondolta, apjának jót fog tenni, ha leírja, ami kikívánkozik belőle. Így jobban el tudja majd viselni az asszony hiányát, aki fél évszázadon át társa volt. Amikor azonban rászánta magát, hogy elolvassa az írógép mellett felgyülemlt papírokat, aggódni kezdett.

Az elbeszélés szülei megismerkedésének napjával kezdődött, a Cienfuegos parkban, egy párás, pillangóillatos májusi vasárnap. Első látásra egymásba szerettek, s két év jegyesség után össze is házasodtak, legyőzve a lányos apa ellenkezését, aki nehezményezte, hogy a fiú csak egy kis patika alkalmazottja. – A család ugyanis abban reménykedett: ígéretesebb kérőhöz adhatják lányukat.

A templomi szertartás napján az öreg – akkor még alig serkenő szakállú ifjúként – büszkén várta a nőt, aki társa lett, amíg csak ötven évvel később a halál el nem ragadta.

Egyszerű, szépen gördülő mondatokban mesélte el, milyen boldogok voltak házaseletük első éveiben, ameddig rá nem kényszerültek, hogy mindent fáképnél hagyva az Egyesült Államokban kezdjenek új életet. Ő, a gyermekük akkor már megszületett.

A fiú átnézte a papírokat, s megbizonyosodott róla, hogy valamennyin ugyanaz ismétlődik – majdnem

azonos szavakkal. Egészen addig, amíg a fiatal pár 1960-ban Miami-ba érkezik.

Amikor új, idegen életük elbeszélésébe fogott volna, az öreg megállt, és lógó karral, tekintetét egyetlen pontra szegezve meredt az űrbe. Mintha hirtelen elveszítette volna minden érdeklődését az iránt, amit eddig csinált.

– Kezdődő Alzheimer! – mondta az orvos, akivel megvizsgáltatta apját. Figyelmeztették, legyen türelmes, a legnehezebb csak ezután következik. Még sok idő múlhat el így – mondták –, amíg kifejlődik a betegség. A végén már téged sem fog felismerni, nem emlékszik majd semmire, az arcodra sem; a nevedet sem tudja kimondani, olyan lesz, mint aki elmerült a semmiben.

Attól fogva az öreg egyetlen napra sem hagyott fel az írással. Újra és újra lekopogta ugyanazt a történetet, majd elejtette az esemény fonalát, hogy aztán huszonnégy órával később rövid időre ismét felvegye.

Egy reggel, amikor a fiú kilépett a fürdőszobából, meglepve tapasztalta: nem hallja az írógép zaját. Az ebédlőasztalhoz érve megértette a csend okát – az öreg feje békésen pihent a gép hengerén. Még be volt fűzve a papír, amin dolgozott. Csak akkor jutott ideje elolvasni apja utolsó sorait, miután elintézte a hamvasztást.

„Karomban a gyermekkel szálltam fel a gépre. Elöttem, ő, szüntelenül zokogott. Mire elfoglaltuk a számunkra kijelölt helyet, a kicsi már aludt. Felé hajoltam, hogy felszárítsam arcáról a könnyeket, s ő azt súgta fülemben: üres kézzel megyünk el. Mindent újra kell kezdenünk.

Próbáltam vigasztalni: nincs veszve minden – mondtam. Visszük magunkkal az emlékeinket. Az emlékeket.”

Elvira de las Casas 1955-ben született Cienfuegosban (Kuba), 1991 óta az Egyesült Államokban él. Első regényét 2013-ban bemutatták a Miami Nemzetközi Könyvünnepeken.